

Az irodalmi impresszionizmus nyelvi sajátosságai és Krúdy Gyula stílusának impresszionista jellege*

Kemény Gábor

Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

dr.kemeny.gabor2@gmail.com

Kulcsszavak: impresszionizmus, szecesszió, mondatszerkesztés, halmozás, nyelvi képek

Az az állítás, hogy Krúdy stílusa impresszionista jellegű, jóformán egyidős a róla szóló szakirodalommal. Baránszky-Jób László a magyar széppróza történetét kommentált szemelvényekben bemutató, az író halála után négy évvel közreadott antológiájában Krúdyt az impresszionizmus fejezetében tárgyalja.¹

A következő évben megjelent Perkátai László doktori disszertációja, a Krúdyról szóló első könyv.² Ebben a kellően azóta sem méltányolt kis kötetben a pár évvel később a holokaustt áldozatává vált szerző Krúdy stílusát, pontosabban annak az első Szindbád-novellák utáni szakaszát „a magyar impresszionista próza legtökéletesebb megjelenésének” minősíti.³ Az impresszionizmust a lírai, hangulati elem túltengése jellemzi, eszközei a végsőkig fokozott képszerűség és zeneiség.⁴ Krúdy jelzői kapcsán a szerző megállapítja, hogy „az impresszionista stílus tobzódik az érzékek felszabadult játékában. Legfőbb törekvése, hogy lehetőleg az egész érzéki világot megrögzítse. Ezért túlteng benne mind az auditív, mind a vizuális elem”.⁵ Krúdyt e szerint az úttörő jelentőségű értekezés, lényegében az első Krúdy-monográfia szerint a jelzők, hasonlatok, képek költőjének nevezhetjük.⁶

* A tanulmány *Krúdy körül* című könyvem egyik fejezetének rövidített változata. A szépirodalmi példák nagy részét terjedelmi okokból elhagytam.

¹ BARÁNSZKY-JÓB László, *A magyar széppróza története szemelvényekben*, (Budapest: Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, é.n. [1937.]) 281–282.

² PERKÁTAI László, „Krúdy Gyula”, in *Perkátai László összegyűjtött írásai 2. Tanulmányok, cikkek, kritikák*, közléteszi LENGYEL András, (Szeged: Bába Kiadó, 2002) 7–79. (Első kiadása: 1938.)

³ PERKÁTAI, *Krúdy Gyula*, i.m. 55.

⁴ *Uo.*

⁵ PERKÁTAI, *Krúdy Gyula*, i.m. 60.

⁶ *Uo.*

A harmadik régebbi szerző, aki Krúdy helyét az impresszionisták körében jelölte ki, Pelyvás-Ferenczik István volt, aki 1942-ben jelentette meg Debrecenben doktori értekezését.⁷

A magyar stílustörténet két kiválósága, Herczeg Gyula és Szabó Zoltán által foglalt állást a kérdésben, hogy Krúdyt a maguk ilyen tárgyú monográfiájában az impresszionizmus fejezetében tárgyalták,⁸ illetve említették.⁹ A továbbiakban a kérdés áttekintésében az ő kutatási eredményeikre fogok támaszkodni, olykor azonban jelzem fenntartásaimat is.

Herczeg Gyula öt pontba foglalja a szépirodalmi impresszionizmus sajátosságait.¹⁰

1. *Nominális stílus:*

A stílusnak azt a változatát, amelyben a névszók jutnak uralkodó szerephez az ige rovására, impresszionizmusnak nevezzük. A domináló névszók mellett a kapcsolóelemek (határozóragok, névutók) csökkent mértékben fordulnak elő, sőt egészen eltűnhetnek.

A nominális stílusú impresszionista mondatnak Herczeg a következő típusait sorolja fel és szemlélteti példákkal:

- ige nélküli, névszói állítmányú mondatok;
- hiányos, predikatív szerkezet nélküli mondatok: az alany mellett valamilyen határozó áll;
- tagolatlan mondatok, egy-egy szóból álló, még a határozói bővítményt is nélkülöző főnevek; ezekben rendszerint több tagolatlan mondat követi egymást;
- a halmozó eljárás odáig fokozódhat, hogy az egyes főnevek minden önállóságukat elvesztik, és értelmezőszerűen a mondat elejére helyezett „vezérfőnévre” vonatkoznak;
- vezérszavakhoz kapcsolódó főnevek szervesen sora: a szintaktikai viszonyokat egyértelművé tevő ragok eltűnnek, emiatt a főnevek „mintegy lebegnek a mondatban”.¹¹ Az értelmező és az értelmezett főnév olykor elszakadnak egymástól;

⁷ PELYVÁS-FERENCZIK István, *A magyar irodalmi impresszionizmus és Krúdy Gyula*, (Debrecen: [A] Református Kollégium Tanárképző Int.[ézete], 1942)

⁸ HERCZEG Gyula, *A modern magyar próza stílusformái*, (Budapest: Tankönyvkiadó, 1975) 87–104.

⁹ SZABÓ Zoltán, *A magyar szépirói stílus történetének fő irányai*, (Budapest: Corvina, 1998) 185–187.

¹⁰ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 66–114.

¹¹ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 76.

Az irodalmi impresszionizmus nyelvi sajátosságai

- a mondatban nem is szereplő, de odaérthető főnévi vagy névmási alanyhoz csatlakozó értelmezők;
- elvont főnevek birtokszóként (hasonlatból összevont szerkezetek).

2. Mondatszerkesztés:

Herczeg Gyula már előljáróban leszögezi, hogy a magyar impresszionizmus mondatszerkesztését leginkább Krúdynál lehet tanulmányozni.¹² Krúdy szerint azért hajlik a halmozásra, mert a lehető legtöbb érzéki benyomást kívánja felhalmozni; impresszionista módon lát és láttat, vagyis apró, de jellemző külső részletekkel teszi megfoghatóvá a belső gondolatot, ezeknek mozaikkockáiból rakja össze a valóságot, amelyet ennek következtében elsősorban vizuálisan ragad meg. Ennek az eljárásnak képzőművészeti megfelelője a pointillizmus, amely foltok felrakásával, részletek halmozásával érzékelteti a valóságot. „Az impresszionista író a személyiséget a szemén keresztül, a látás érzékszervével közelíti meg.”¹³

Krúdy hasonlatairól azt állapítja meg, hogy a hasonlat alánya (a hasonlított) gyakran a természetre vagy az ember külsejére vonatkozó szó, fogalom; ezzel szemben „az ember belső világát többnyire elhanyagolja. [...] A világot a szemén és fülön keresztül megragadó, tehát a vizuális és [az] auditív szemlélet érvényesül nála az intellektuális felfogás rovására.”¹⁴ Szerintem inkább arról lehet szó, hogy kívülről, a külsőn keresztül jellemez. Közhelyszámba megy kétségbe vonni Krúdy intellektualitását, holott valójában arról van szó, hogy megközelítési módja nem spekulatív, hanem empirikus, nem deduktív, hanem induktív jellegű, másképpen kifejezve: az „intellektuális felfogás” a látványon, az érzékelésen keresztül történik meg.

Krúdy mondataiban a fentieknek megfelelően a **mellérendelés** dominál az alárendeléssel szemben: Krúdy nem kedveli és általában nem is alkalmazza a mondatépítésnek azt a módját, hogy a tagmondatok egyetlen valóságos főmondat körül helyezkednek el, és a különféle fokú mellékmondatok a tartalom megszabta követelmények alapján csatlakoznak egymáshoz. A szerkezet egységét ismétléseken alapuló prózaritmussal biztosítja.

Herczeg már egy korai, 1951-es tanulmányában arra a megállapításra jut, hogy „a mellérendelő, sokszor parataktikusan, kötőszavak nélkül szerkesztő

¹² HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 87.

¹³ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 108.

¹⁴ HERCZEG Gyula, „Krúdy hasonlatai”, *Magyar Nyelvőr*, 83(1959) 1. sz. 41–58., 56.

Krúdy stílusa szervesen kapcsolódik e tekintetben az európai stílusáramlatok »impresszionizmus« néven ismert jelenségéhez”.¹⁵

Jóval később, a modern magyar próza stílusformáit áttekintő művében abban jelöli meg Herczeg Gyula a Krúdy-mondat alapvető sajátosságát, hogy akár milyen terjedős, sokszor végláthatatlanul hosszúnak tűnő is, mégis rövid tagmondatokból tevődik össze, s e rövid tagmondatokat is csak nagyon kevés alárendelt tagmondat kíséri: alig fordul elő, hogy az elsőfokú mellékmondatnak másod- vagy éppen harmadfokú mellékmondata legyen. Az egyes tagmondatok voltaképp egy hatalmas felsorolásnak a részei, egymástól logikailag függetlenek.

3. Szórend:

Az impresszionista szórend főnévközpontú: a határozók és az alanyok kerülnek előtérbe, mégpedig oly módon, hogy az alanyok a mondat végén, a határozók a mondat elején helyezkednek el. Az impresszionista mondat szerkezetileg kétpólusú: a határozóra és az alanyra épül. A mondat egyik lényeges elemének, az alanynak a nagyon sok bővítmény után a mondat legvégére tétele a tudatos kiegészítés, hatáskeltés szolgálatában áll. A mondatot kezdő határozó(k) és a mondatot záró alany(ok) között határozott szemantikai összefüggés van.

Az impresszionista fogalmazás két sajátossága, a szórend és a halmozás összefüggnek egymással. Az író mindazt el akarja mondani, amit a látás érzék-szervével megragadott: a helyet, a szereplő külsejét, öltözetét stb. Mindezeket a részleteket minél előbb és minél bővebben kívánja közölni. A mondat elején és végén a legfontosabb részek, ti. a határozó, illetve az alany foglalnak helyet, maga az állítmány ezekhez képest háttérbe szorul. Az állítmány háttérbe szorítása a bipoláris szórendnek a következménye: a mondat kétpólusú volta „nem tűr meg egy harmadik csúcst, ezért az állítmány szemantikailag és jellegénél fogva színtelen”.¹⁶

4. Szabad függő beszéd:

Herczeg Gyula ezt is impresszionista sajátosságként tárgyalja.¹⁷ Példái azonban nem meggyőzőek; az idézett helyeken nem érzem a személy-, illetve nézőpontváltást. Később Herczeg a szabad függő beszédet a realizmussal társítja.¹⁸ A szabad függő beszéd e szerint a fejtegetés szerint a naturalista, realista prózában

¹⁵ HERCZEG Gyula, „Mondatszerkezetek Krúdy stílusában”, *Magyar Nyelvőr*, 75(1951) 5. sz. 324–332, 6. sz. 420–425., 332.

¹⁶ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 109.

¹⁷ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 92–99.

¹⁸ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 13–53.

válík általános használatúvá.¹⁹ S valóban: egy Mikszáth – Móricz – Móra – Németh László – Szabó Magda vonulatban markánsan jelentkeznek. Ez tehát semmiképp sem tekinthető impresszionista sajátosságnak, jelenléte nem tüntethető fel az impresszionista jelleg bizonyítékaként. Valójában persze sem ez, sem az: se nem impresszionista, se nem realista stílusjegy, hanem olyan elbeszélés-technikai eszköz, amely szinte bármelyik stílusirányzathoz társítható.²⁰ Például Kosztolányi attól, hogy általában kerüli,²¹ se nem impresszionistább, se nem realistább prózaíró. Egyébként van olyan vélemény is,²² amely szerint Kosztolányi prózájában számtalan ilyen jellegű részlet található.

5. *Pars pro toto*:

Az impresszionista stílusban különösen gyakori az alany helyettesítése rész az egész helyett típusú metonímiával, illetve szinekdochével (tárgy vagy testrészt nevez az élő személy helyett). Ez egyúttal megszemélyesítés is lehet. Már Radnóti Miklós rámutatott Kaffka művészi fejlődésével foglalkozó bölcsészdoktori értekezésében, hogy „a látási elemek olyannyira dominálnak Kaffka Margitnál, hogy a képpel való kifejezés sokszor már a film technikájával rokon. A film *pars pro toto* elve érvényesül itt.”²³

Szabó Zoltán magyar stílustörténeti szintézise abban látja az irodalmi impresszionizmus fő sajátosságát, hogy az impresszionista közlésmód valamilyen emlékező magatartáson, egy emlékkép felidőzésén alapul.²⁴ A felidézett emlékkép hangulati tartalmát általában nem elvont szavak, hanem érzéki benyomások fejezik ki. Ezáltal korrespondencia jön létre egy hangulati tartalom és a neki megfelelő érzéki benyomás között. Ez a megfeleltetés, társítás azonban erősen szubjektív.

Az érzetkultusz stílusbeli megjelenésének Szabó Zoltán könyve négy fő nyelvi eszközét emeli ki:²⁵

¹⁹ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 48.

²⁰ KEMÉNY Gábor, „Szöveg és jelentés: Ceruzajegyzetek egy újszerű könyv margójára”, *Magyar Nyelvőr*, 106(1982) 4. sz. 465–476., 472–473.

²¹ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 25–28.; MURVAI Olga, *Szöveg és jelentés: A szabad függő beszéd szövegnyelvészeti vizsgálata*, (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1980) 36., 131.

²² TOLCSVAI NAGY Gábor, „Alany, szubjektum”, *Irodalomtörténet*, 92(2011) 2. sz. 177–203., 197.

²³ HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 112.

²⁴ SZABÓ, *A magyar szépírói stílus*, i.m. 185.

²⁵ SZABÓ, *A magyar szépírói stílus*, i.m. 185–187.

- szinesztézia, érzetkeveredés; ez másutt is előfordul, de az impresszionistáknál feltűnően gyakori;
- a jelzők nagy gyakorisága, jelzőhalmozás, jelzőfüzerek. Az impresszionizmus: „jelzőstílus”;
- a színnevek feltűnő gyakorisága. Radnóti ezt írta Kaffka Margit stílusáról: „a színek tobzódó felvonultatása”;²⁶
- hosszabb leírások, „amelyek felidézett hangulati képek sorából állanak. Forrásuk valamilyen látvány **emléke**, [...] valamilyen érzéki élmény, rendszerint **egy táj, egy környezet képe**”.²⁷

A felidézett emlékképet az impresszionista stílusú író tagolatlan képnek, **összképzetegység**nek tekinti.

Az összképzetegység megteremtésének legfőbb nyelvi eszközei Szabó Zoltán szerint a következők:²⁸

- felsorolás, halmozás, amellyel az összképzetet alkotó részletek sokaságát, tarkaságát érzékelteti;
- nominális szerkesztésmód, nominális stílus (a főnevek és melléknevek dominanciája az igékkel szemben);
- szinesztézia, de ennek nem az érzetkeverő, hanem a szemléleti egységet teremtő, azt jelző fajtája, például Ady *fehér csöndje*;
- jelzőeltolás, enallagé, például „a fenyves zöld élete” (Szabó Lőrinc).

Az impresszionista stílusnak a szó az elsődleges eszköze. Ebből következik „a könnyed mondatfűzés, valamint a sok felsorolásból és részletezésből is következően a sok mellérendelés”.²⁹ A *könnyed* jelző helyett talán pontosabb lenne azt mondani, hogy a lazább, mellérendelő jellegű mondatfűzés az egyik forrása az impresszionista stílus zeneiségének, a prózaritmus hangulatkeltő hatásának.

A fentiek összegzéséül elmondhatjuk, hogy Krúdy írásművészetében kétségtelenül vannak impresszionista vonások, sőt bizonyos korszakaiban, illetve műveiben ezek dominálnak is.

Ámde számottevő megfontolások szólnak az ellen is, hogy Krúdy Gyula stílusát minden megszorítás nélkül egyszerűen impresszionistának minősítsük, ahogyan azt a szakirodalom egy része teszi.

²⁶ SZABÓ, *A magyar szépírói stílus*, i.m. 185.

²⁷ SZABÓ, *A magyar szépírói stílus*, i.m. 186. (Kiemelés tőlem.)

²⁸ SZABÓ, *A magyar szépírói stílus*, i.m. 187–189.

²⁹ SZABÓ, *A magyar szépírói stílus*, i.m. 189.

Az irodalmi impresszionizmus nyelvi sajátosságai

Ellene szól ennek először is az impresszionizmus stílustörténeti helyének bizonytalansága. Szabó Zoltán az impresszionizmusnak két szakaszát különbözteti meg: az első szakasz 1890-től 1900-ig, a második szakasz ettől kb. 1912-ig tart.³⁰ A magyar stílustörténeti szintézis szerzője úgy látja, hogy „az 1910-es években az impresszionizmus ereje meggyengült”.³¹ Ezzel szemben Herczeg Gyula szerint éppen ekkor következik el „az impresszionizmus delelője”, amit a szerző 1915–16-ra tesz.³² A magyar stílustörténet e két kiváló kutatójának elmentéses véleménye is jelzi az impresszionizmus kategóriájának ellentmondásosságát.

Ezenkívül az impresszionista stílusirányzatot elég nehéz, talán lehetetlen is elkülöníteni a korszak másik meghatározó irányzatától, stílustörténeti jelenségétől, a szecessziótól.

A szecessziós stílusnak a szakirodalom az alábbi fő vonásait emeli ki:³³

- mellérendelő mondatszerkesztés, a mellérendelt (tag)mondatok túlsúlya az alárendeltekkel szemben;
- halmozás a szövegnek mindegyik szintjén (hangok, szószervezetek, tagmondatok, mondatok, bekezdések);
- nyelvi képekben való gazdagság (köztük különösen fontosak az emberi és a természeti szféra kapcsolatán alapulók);
- a jelzők, különösen a szín- és anyagnévi jelzők nagy száma;
- a stílus ironiája és önironiája.

Láthatjuk tehát, hogy az impresszionista stílusnak majdnem ugyanazok az ismertetőjegyei,³⁴ mint a szecessziósnak: az első, a második és a negyedik (az ötből három!) lényegében azonos.

Új kritérium lehetne a szecesszió és az impresszionizmus elkülönítésére az álló kép és a mozgó kép dominanciájának megállapítása.³⁵ A Murvai Olga ál-

³⁰ SZABÓ, *A magyar szépirodalmi stílus*, i.m. 190.

³¹ *Uo.*

³² HERCZEG, *A modern magyar próza*, i.m. 70.

³³ KISPÉTER András, „Az irodalmi és a nyelvi szecesszió néhány kérdése”, in *Tanulmányok a századforduló stílustörekvéseiről*, szerk. FABIÁN Pál és SZATHMÁRI István, (Budapest: Tankönyvkiadó, 1989) 36–48.; BENCZE Lóránt, „A szecesszió nyelvi stílusjegyei”, in *Uo.*, 238–244.; SZABÓ, *A magyar szépirodalmi stílus*, i.m. 172–182.; KEMÉNY Gábor, *Bevezetés a nyelvi kép stiliztikájába*, Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XIV, (Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2002) 172.

³⁴ SZABÓ, *A magyar szépirodalmi stílus*, i.m. 184–186.

³⁵ MURVAI Olga, „Szecesszió – álló kép vagy mozgó kép?”, in *„Arany-alapra arannyal”. Tanulmányok a magyar irodalmi szecesszió stílusáról*, szerk. SZABÓ Zoltán, (Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2002) 148–167., 164.

tal bemutatott példa (Krúdy *Szindbád őszi útja* című novellája női főszereplőjének a kettős portréja) meggyőzi az olvasót az álló–mozgó megkülönböztetés használhatóságáról. A hősnő egyik portréja, a „külső”, a szem logikáját követi, a másik, a „belső”, az asszociáció logikáját. Az előbbi álló kép (szecessziós), az utóbbi mozgó kép (impresszionista). Az, hogy a szecesszió eredetileg és első sorban (belső)építészeti, iparművészeti stílus volt (nincs például szecessziós zene), az impresszionizmus viszont „a pillanat művészete” (ezért van például impresszionista festészet és zene, nem tudunk viszont impresszionista építészetről), első pillantásra igazolni látszik a Murvai Olga által feltételezett megkülönböztetést és az ezen alapuló elemzési módszert. Hogy azonban ez a gyakorlatban (más szerzők, más szövegek elemzésében is) használhatónak bizonyul-e, azt egyelőre nem tudjuk. A korán elhunyt Murvai Olga kutatása folytatókra vár.

Nekem már évtizedekkel ezelőtt kialakult, és azóta sem változott meg az a véleményem, hogy Krúdy stílusa és világlátása (ami nála ugyanegy) nem írható le kielégítően az impresszionizmus fogalmi keretében.

Vegyük most szemügyre az irodalmi impresszionizmus és ezen belül Krúdy Gyula impresszionizmusának néhány sajátosságát abból a szempontból, hogy ezek az ismérvek kellően jellemzik-e Krúdy stílusát, és lehetővé teszik-e annak az impresszionista stílusirányzat körében való elhelyezését. Látni fogjuk, hogy ezeknek az ismérveknek Krúdyra alkalmazása nem mindig jár megnyugtató eredménnyel.

Kezdjük a nyelvi képekben való gazdagsággal! Az nem kétséges, hogy Krúdyt olvasva azonnal feltűnik a nyelvi képek (hasonlatok, metaforák stb.) aránylag nagy száma és tartalmi különlegessége. Az azonban korántsem bizonyos, hogy ennek a képanyagnak a szövegbeli funkciója Krúdynál megegyezik azzal, amit az impresszionista képpalkotás tipikus funkciójának szoktak tekinteni. Ebben a kérdésben már első könyvem összegező fejezetében is óvatos fenntartásokat fogalmaztam meg: „a képgazdagság Krúdynál nemcsak az impresszionista érzékenységgű látványrögzítés, nemcsak a szemléletesség szolgáltatásban áll. Egyúttal a realitástól való eltávolításnak, a valóság köddé, látomássá, »szubjektív realitássá« való átalakításának is eszköze. [...] A Krúdy-kép nem annyira az **ábrázolt** valóság plasztikus, érzékletes bemutatása, mint inkább az író lelkivilágáról, szubjektív beállítottságáról valló rejtett üzenet, egy lelkiállapot **kifejezése**.”³⁶

Később is visszatértem a Krúdy-képek funkciójának és az író stílustörténeti besorolásának ezzel szorosan összefüggő kérdéséhez: „Hiába van Krúdynál

³⁶ KEMÉNY Gábor, *Krúdy képpalkotása*, Nyelvtudományi értekezések 86, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974) 100. (A kiemelések az eredetiben is megtalálhatók.)

sok kép, ettől még nem lesz impresszionista, ha ezek a képek nem a szemléletiség, hanem a hangulatiság, nem a közelítés, hanem a távolítás szolgálatában állnak.”³⁷ Krúdy hasonlatai gyakran „redundáns” vagy „absztrakt” hasonlatok, mivel nem a kevésbé ismertet hasonlítják az ismertebbhez, nem az elvontat a konkrétéhoz, hanem ellenkezőleg: az ismertet az ismeretlenhez, a konkrétat az elvonotthoz. A hasonlat predikátuma olykor a hasonlítottéhoz és a hasonlóhoz képest is metaforikus, például „Úgy topogott a tél, mint az örökkévalóság” (*Pesti nőrabló*). Némelyik hasonlata pedig teljesen motívatlan (és talán motíválhatatlan is), ennél fogva „metaforikusnak” vagy „azonosítónak” nevezhető. „Az ilyenfajta képek **nem** az impresszionista érzékenységgű, szemléletes látványrögzítésnek az eszközei. A hasonlóság megszüntetése a hasonlatban már egy újabb stílustörekvésnek, a **szürrealizmusnak** a beköszöntét jelzi.”³⁸

Folytassuk a halmozással, amelyet szintén impresszionista és egyben Krúdyra fölöttébb jellemző stílusesszéként tartanak számon. A halmozás valóban az egyik legfeltűnőbb sajátossága Krúdy stílusának.³⁹ Mivel azonban Krúdy halmozásainak funkciója többnyire eltér az impresszionista halmozásokétól, a halmozásnak mint nyelvi eszköznek a jelenléte nem vonja maga után az íróknak az impresszionisták közé sorolását. „A halmozás ebben a szövegvilágban a realitástól való eltávolításra, elidegenítésre szolgál.” „A halmozó előadásmód következtében elemeire bomlól tájkép vízióvá, lelki folyamatok kivételéssé válik: ami impresszionizmusnak látszott, **szürrealizmusnak** bizonyul.”⁴⁰ Hasonló nézetek más szerzőknél is felbukkannak. Szabó Ede egy esszéjében „komoran ditirambikus, sokszor szürrealista metaforazuhogás”-t emleget mint az életmű harmadik, legmélyebb, legrejtettebb, „démonikus” rétegének sajátosságát.⁴¹ Bori Imre különösen az ún. bécsi regényekben (*Vak Béla, Nagy kópé, Őszi versenyek*) véli felismerni egy „szürrealisztikus” világábrázolás nyomait.⁴² Molnár Zoltán „szürrealisztikus képeket” talál Krúdyknak *A helyettes halott* című novellájában.⁴³

Összefoglalva: a nyelvi képek nagy gyakorisága és a halmozás kedvelése nem teszik impresszionistává Krúdy stílusát. Mégpedig azért nem, mert ezeknek a nyelvi eszközöknek önálló funkciójuk, mint a tipikus im-

³⁷ KEMÉNY Gábor, „Krúdy és a stílus”, *Irodalomtörténet*, 13(1981) 2. sz. 440–457., 451–452.

³⁸ *Uo.*, a szerző egykorú kiemelései.

³⁹ Vö. PETHŐ József, *A halmozás alakzata: A halmozás fogalmának, típusainak és funkcióinak vizsgálata (Krúdy Gyula Szindbád ifjúsága című kötete alapján)*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004)

⁴⁰ KEMÉNY, *Krúdy és a stílus*, i.m. 454. A kiemelés már az eredetiben is megvan.

⁴¹ SZABÓ Ede, „Ábrándok és démonok: Krúdy Gyuláról”, *Új Írás*, 18(1978) 10. sz. 65–70.

⁴² BORI Imre, *Krúdy Gyula*, (Újvidék: Forum, 1978) 183–184.

⁴³ MOLNÁR Zoltán, „Szürrealisztikus képek Krúdyknak »A helyettes halott« című novellájában”, *Magyar Nyelvőr*, 100(1976) 3. sz. 296–305.

presszionista szerzőknél (például Tóth Árpádnál vagy a prózaírásban Kaffka Margitnál). Következésképp ma is vállalni tudom egykori véleményemet, amely szerint „a »pointillista« halmozás, a képszerű látásmód és a lazán mellérendelő mondatépítkezés mint tipikus stílusjegyek csakugyan megvannak Krúdynál, de funkciójuk túlmutat az impresszionizmuson – egy par excellence 20. századi modernség felé”.⁴⁴

A témában megjelent fontosabb publikációim:

KEMÉNY Gábor, *Krúdy képalakítása*, Nyelvtudományi értekezések 86, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974)

KEMÉNY Gábor, *Szindbád nyomában. Krúdy Gyula a kortársak között*, Linguistica Series A. Studia et Dissertationes 7, (Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 1991)

KEMÉNY Gábor, *Képekbe menekülő élet. Krúdy Gyula képalakításáról és a nyelvi kép stilisztikájáról*, (Budapest: Balassi Kiadó, 1993)

KEMÉNY Gábor, *Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába*, Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XIV, (Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2002)

KEMÉNY Gábor, *Krúdy körül. Stilisztikai tanulmányok és elemzések a 20. századi magyar irodalomról*, Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 187, (Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2016)

⁴⁴ KEMÉNY, *Krúdy és a stílusa*, i.m. 457.